

De werkzaamheden onder de fabrieksarbeiders te Veenendaal

<https://hdl.handle.net/1874/234449>

7116a

De Werkzaamheden
ONDER DE FABRIEKARBEIDERS

TE
VEENENDAAL.

DOOR
Ph. J. HOEDEMAKER.

OVERGEDRUKT
UIT
„GOUD UIT SCHUIM.”

UB-ZUID
PKF
217

AMSTERDAM,
HÖVEKER & ZOON.
1870.

111

mm 10891

A 17a

3

PLF

207

De Werkzaamheden

ONDER DE FABRIEKARBEIDERS

TE

VEENENDAAL.

DOOR

Ph. J. HOEDEMAKER.

OVERGEDRUKT

UIT

„GOUD UIT SCHUIM.”

Bibliothek
NEDERL. ZENDINGSSCHOOL
OEGSTIGEEST

AMSTERDAM,

HÖVEKER & Z O O N.

1870.

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK UTRECHT

3586 7534

12-17

DE WERKZAAMHEDEN ONDER DE FABRIEK- ARBEIDERS TE VEENENDAAL.

Veenendaal — Ik had er mij zelve nooit reenschap van gevraagd, maar zeker was het, dat ik dezen naam nimmer kon hooren uitspreken, zonder te denken aan eene vereeniging van groote armoede met bizarre orthodoxie, van vunzige huizen, blaauwe slaapmutsen en sombere gelaatstrekken. Het behoeft dus niet gezegd te worden, dat mijn ideaal van wat eene eerste gemeente moest wezen, geenzins aan Veenendaal ontleend was. Toen het beroep naar deze standplaats tot mij kwam, scheen het mij toe alsof ik met evenveel of liever even weinig blijdschap, eene roeping naar Frederiksoord zoude ontvangen hebben. Kortom, er was slechts ééne gedachte die mij troostte — dat men mij wel kon roepen, maar dat ik daarom nog niet verplicht was om te komen.

Ik kwam. — God kan den weg dien men gaan moet, zoo kennelijk aanwijzen, dat het een daad van opstand zoude wezen andere wegen te kiezen. In vele opzigten is het mij ook zeer meêgevallen. Zonder in verdere

bijzonderheden te treden, kan ik zeggen, dat het ensemble geheel anders was als ik mij had voorgesteld. Er was echter ééne zaak, die mij niet meê-, maar tegenviel; er bestond namelijk behoefte — groote behoefte, niet aan brood, maar aan onderwijs, aan godsdienstige en maatschappelijke opleiding, aan alles wat den mensch tot mensch maakt.

Men wist mij te vertellen, dat de groote katoenfabriek, die eenige jaren geleden hier opgericht was, eene groote en tevens gunstige verandering in den uitwendigen toestand van de gemeente te weeg had gebracht. Zij had werk verschaft, arbeiders van buiten geroepen, eene nieuwe vroeger ongekende bedrijvigheid doen ontwakken, en geld in de lade van den winkelier en in de kas van de gemeente doen vloeijen. Maar zij had ook de kinderen van de scholen genomen, voordat zij het hoogst noodige onderrigt hadden genoten, zij had ook beslag gelegd op hunne kracht en hunnen tijd, slechts niet op hun rustdag. Men deelde mij mede, dat de arbeid op de fabriek hoofdzakelijk door zeer jeugdige kinderen verrigt werd, en dat men de ouders slechts ter wille van die kinderen aannam.

„Krijgen die kinderen dan geen onderrigt meer?“ zoo vroeg ik.

„Wat zal ik zeggen,“ kreeg ik ten antwoord, „zij worden reeds vroeg van school genomen; er zijn zelfs gevallen, waarin zij op den leeftijd van nog geen zeven jaren op de fabriek geplaatst worden. Wat zij geleerd hebben wordt spoedig weder vergeten, daarbij moeten

zij werken tot acht en soms tot tien uur des avonds. 's Morgens is het reeds vroeg dag, zoodat de lust tot leeren bij hen wel vergaat. En dan komt daar nog bij, dat zij zulk een onaangename lucht uit de fabriek medebrengen, dat niemand hun gaarne onderwijs zoude willen geven. De onderwijzer van onze bijzondere school heeft het beproefd, maar het werk spoedig weder moeten staken."

Ik wilde daarop weten hoe het met het catechetisch onderwijs gesteld was, maar bemerkte al zeer spoedig, dat dit evenveel te wenschen overliet. "Zaterdag's middags hebben zij vrij," zoo vertelde men mij, "maar dan hebben de dominées geen tijd, en des avonds zijn zij niet, of bijna niet te krijgen."

Daarna onderzocht ik, of zij nog al gebruik van de kerk maakten, en of er gelegenheid was om hen in het huisbezoek te naderen, maar op beide vragen was het antwoord zeer onbevredigend. "De kerk was te klein, er waren zeer weinig vrije en niet zeer vele gehuurde plaatsen en de arbeiders waren meestal op de fabriek, zoodat men ze zelden of nooit te huis kon vinden." — Maar wat ik het verschrikkelijkste van alles vond, was dit, dat de gemeente zelve aan dezen toestand gewoon was geraakt, en deze meer dan 1500 arbeiders onbewust buiten den kring van het gemeentelijk leven was gaan plaatsen. Mijn voorganger, Ds. W. Sypkens, had moeite gedaan om een catechiseermeester te krijgen, de poging was mislukt, en het was in overleg met hem, dat ik dit punt tot voorwaarde stelde, waaronder ik de beroeping aannam.

De arbeid alhier werd dus met behulp van een godsdienst-onderwijzer begonnen.

Indien ik nu van de gelegenheid, mij hiertoe door Ds. van Wisseling aangeboden, een dankbaar gebruik maak om iets aangaande dien arbeid mede te deelen, dan doe ik dit niet zonder schroom.

Ik moet de aandacht vragen voor een lokaal belang, terwijl er duizend zaken zijn van algemeen belang, die de aandacht meer en beter verdienen. Er is evenwel iets, dat mij bijna vrijmoedigheid zoude geven om de Evangelisatie onder fabriekarbeiders onder de meer algemeene te rekenen.

Onder de verschillende tijdvragen kan ook die naar de verbetering van den toestand der fabriekarbeiders gesteld worden. In nieuwsbladen en rapporten van commissiën, tijdschriften etc. wordt zij veelvuldig besproken. Het is geene lokale maar eene Europeesche kwestie, en terwijl eene wettelijke regeling des arbeids in onze fabrieken, en schoolpligtigheid wordt voorgesteld, als het eenige middel waardoor het belang der kinderen kan gesece-reerd worden, kan het welligt goed zijn om mede te deelen, wat de kerk doet om hunnen toestand te verbeteren, terwijl de staat nog altijd raadpleegt en wacht. Daarbij is het kleine en groote, het lokale en gemeenschappelijke belang, in het koningrijk Gods, als in de maatschappij ten naauwste verbonden, ja onafscheidelijk van elkander. Wanneer de Haarlemmermeer droog gemaakt wordt, kan dit als een aanwinst voor geheel ons land worden beschouwd.

Wat nu mij zelven betreft, de gelegenheid om eenige meer uitvoerige mededeeling te doen van onzen toestand aan de vrienden, die ons tot hiertoe reeds hulp hebben verstrekt en anderen tot verdere medewerking aan te sporen, is mij welkom.

DE FABRIEKBEVOLKING.

Het aantal arbeiders in de drie grootste fabrieken hier gevestigd, wordt op vijftien honderd geschat, maar zij vormen slechts een gedeelte van de fabriekbevolking, want van oudsher bestaat de burgerij voornamelijk uit wevers en sajefabriekanten, die ieder een kleiner of grooter aantal knechten onder zich hebben.

Wanneer men van de station komende, den rijweg volgt, ziet men reeds in de verte vier lange witte rijen van arbeiderswoningen gebouwd, in de schaduw van de groote fabriek. Het is een liefelijk tafereel. Wat ziet het er van buiten netjes uit, hoe geheel anders dan die onafzienbare reeks huisjes daarachter, de meesten oud en bouwvallig, zonder de minste zorg naast, of liever achter en door elkander geplaatst! Tusschen die beide ligt „de fabriek“, par excellence zoo genoemd, een grootsch gebouw, vijf verdiepingen hoog, dat vooral des avonds een prachtig effect oplevert, wanneer het van onder tot boven verlicht is.

De huisjes op den voorgrond zijn, zooals ligt te begrijpen is, gebouwd door de directie van de fabriek

voor de vele vreemdelingen, die door haar naar Veenendaal gelokt zijn. Zij vormen een sprekend contrast met het Veenendaal van vroegeren tijd, dat ginds op den achtergrond ligt. Maar of het er van binnen ook zoo netjes uitziet? Wandel die breede straten door. Het is stil. Ik veronderstel namelijk dat gij bij voorkeur uw bezoek niet des avonds na werkuren of des Zondags gebragt hebt, want hadt gij dit gedaan, dan zoude ik u een geheel ander tafereel moeten schetsen van rumoer en gejoel, waardoor hooren en zien u vergaat.

Uitgenomen eenige vrouwen, die voor de deur zitten aardappelen te schillen of bij de pomp een soort van vergadering houden, schijnt het rijk ingenomen te zijn door kinderen, die hoog noodig naar de bewaarschool moesten, maar die nu, welligt is het beter voor hunne magere ligchaampjes, profiteren van de lucht, de ruimte en de modder. Waarlijk zij zijn Adamskinderen bij uitnemendheid, blijkbaar kersversch uit de aarde genomen; hier en daar staat een deur open, nu kunt gij uzelf overtuigen of het binnen in die woningen ook netjes is. Gij ziet men kan hier ook onderscheid maken tusschen de huizen, waar gij zonder bedenken durft gaan zitten, en die waar gij blijde zijt eene verontschuldiging te vinden om staande te blijven; maar regt gezellig ziet het bijna nergens uit.

Wilt gij niet eens een gesprek aanknoopen met deze huismoeder? Er is geen beter middel om op de hoogte

van de fabriekbevolking te komen, want hare geschiedenis is met enkele wijzigingen, die van honderd anderen. De goede vrouw heeft haar deel gehad van het leed der wereld. Zij is eene weduwe en heeft vijf of zes kinderen, — drie zijn er op de fabriek, een gaat er naar school, terwijl het kleine meisje op het oogenblik te huis is; zij moest anders vooral nog naar school toe; „maar een mensch heeft zijne kinderen al eens noodig om boodschappen te doen en de aardappelen te wieden; zij is nog te klein om op de fabriek te gaan. Mijnheer wil haar nog niet hebben, maar als wij eens een jaartje verder zijn, zal het wel lukken.“ Een paar jaar geleden is zij met haar gezin uit de Betuwe gekomen; „het gaat een mensch wel aan zijn hart zijne kinderen zoo te zien opgroeijen, want ze leeren hier niet veel goeds; maar wat zal ik u zeggen: het is niet gemakkelijk voor ons gelijken om aan de kost te komen, en ginds lijden wij gebrek; ik heb anders brave kinderen, daar valt niets van te zeggen; maar ik ga ze ook goed voor; drinken of dobbelen, zooals de meesten hier doen, daar komt niets van in.“

Vraag haar, of zij of de kinderen lezen kunnen; gij zult hooren dat er een of twee zijn, die aardig goed een kapittel uit den bijbel kunnen voorlezen. (wat men al niet lezen noemt!)

„Kan ze geld overhouden?“ daar valt niet aan te denken. Zij is al blij als ze zondagsche kleeren heeft voor de jongens om naar de kerk te gaan; want ze stuurt ze niet als ze er niet knapjes uitzien, en ver-

der heeft ze altijd schuld, de eene week wordt afbetaald, wat de vorige week gebruikt werd, en dan „men wil ook wel eens een stukje vleesch hebben.“

„Gaat ze naar de kerk?“ Zij is er wel eens in geweest, maar niet heel dikwijls; plaatsen zijn er niet te krijgen; op de vrije banken kan ze niet hooren en staan kan ze niet uithouden. „En de kinderen dan?“ Ja, de kinderen; ze gaat ze genoeg voor, en meer kan een ouder al niet doen.“

Ik zie, gij breekt het gesprek af, het heeft bijna geene verdere toelichting noodig. De meeste arbeiders zijn van buiten ingekomen en menige Diakonie heeft reden om dankbaar te zijn, dat de fabriek haar van een of meer lastige perceelen heeft ontheven. Het is op de fabriek voornamelijk om de kinderen te doen, vandaar is het dat vooral groote gezinnen en vele weduwen hier gekomen zijn. Deze menschen hebben het ongetwijfeld veel beter dan zij het elders hebben zouden en toch zal de armste en meest onkundige onder hen laten blijken, dat het meer de dwang der omstandigheden dan de vrije keuze was, die hen hier heeft gebragt.

„Wat wordt er van de kinderen!“ Meestal wordt er op deze wijze uitdrukking gegeven aan dit gevoel, dat het ouderhart eer aandoet; en waarlijk, wat wordt er van de kinderen? vragen wij. De ouders hebben nog eenig idée van godsdienst — de kinderen zijn op weg om ze geheel te verliezen. Zij worden als werktuigen gebruikt en beginnen zich zelf van liever-

lede als niet veel beter te beschouwen. De rustdag wordt doorgebracht in trage rust of onheilige spelen. Lezen kunnen zij niet; daartoe zijn zij te spoedig van school afgenomen, en indien zij het konden, zij zijn op weg dit geheel te vergeten. En bij dit alles komt er bij deze kinderen een gevoel van zelfstandigheid, — de natuurlijke orde is omgekeerd, zij verdienen het geld voor de ouders, zij treden op als zelfstandige personen in de maatschappij, — en dat dit gevoel van onafhankelijkheid niet zeer gunstig werkt op godsdienst en zedeleer, het is ligt te begrijpen. Ontucht is daarom iets gewoons, en weinige huwelijken worden er voltrokken, die niet noodzakelijk waren.

Spaarzaamheid, die echt Hollandsche deugd, wordt bijna nergens gevonden. Deze kinderen hebben geen vooruitzicht; op de fabriek zijn zij en op de fabriek zullen zij blijven, week in week uit, tot hunnen lasten ademtogt toe. Het verschil tusschen het eene gezin en het andere bestaat in het aantal handen die er zijn om te arbeiden; indien er eene waarheid is, die door allen beaamd wordt, het is deze, dat kinderen een erfdeel zijn van den Heer.

Maar indien er veel geld wordt verdiend, men rigt er zich op in; de toestand wordt er niet beter door, men leeft boven zijne inkomsten, staat altijd in het boek van den winkelier en heeft altijd de bank van leening als toevlugtsoord.

Wij hebben meer bepaald van de vreemdelingen gesproken. Voor zoover de arbeiders echter uit Veenen-

daal zelf afstammen, is de invloed van den gemeentelijken geest en het kerkelijk leven bij hen te bespeuren. De gemeente onderscheidt zich gunstig van vele anderen, is regtzinniger, en vele, zeer vele vromen worden hier gevonden. Maar dit alles ligt meer buiten den kring van het onderwerp, dat wij thans bespreken.

Het zoude verkeerd zijn om te miskennen wat er reeds vóór onze komst op het gebied van inwendige zending gedaan was. Wij behoefden slechts voort te zetten wat anderen begonnen. Het eerste werk was, om de overvloedige middagbeurt af te schaffen, ten einde tijd te winnen voor de zondagschool, zoowel in de gemeente als in de drie buitenbuurten. Het klassikaal onderwijs werd ingevoerd, eene woning gehuurd, alwaar de catechiseermeester wekelijks bijbellezingen hield, en de Zaterdag middag werd aan het catechetisch onderwijs gewijd. De eene werkzaamheid leidde tot de andere en zoowel mijn collega, Ds. Hogerzeil, die intusschen gekomen was en met kracht de inwendige zending steunde als ik en de catechiseermeester, hadden werk in overvloed.

DE CENTEN-VEREENIGING.

Er was slechts ééne behoefte, die zich deed gevoelen, en wel die aan geschikte localiteit. Telkens weder stuitten wij op deze behoefte en werden daardoor bij de uitvoering van verschillende plannen belemmerd. Er was een middenpunt noodig voor al onze werkzaamheden. Veel werd

er over de oprigting van een gebouw voor Evangelisatie gedacht en gesproken, maar hoe meer wij er over nadachten, des te meer vermenigvuldigden zich de bezwaren en het scheen vooreerst wel bij spreken te zullen blijven.

Het besluit om tot de stichting van een gebouw voor fabriekarbeiders over te gaan, was dus geen gevolg van een opzettelijk en onderling overleg. Er zijn zoo van die kleinigheden, waarvan de gewichtigste besluiten afhangen, en waarin wij later de hand Gods moeten erkennen.

Ik had een zendingsrede gehouden naar aanleiding van Neh. 10 : 6, „doch wij bouwden den muur, zoodat de gansche muur zamengevoegd werd tot zijne helft toe: want het hart des volks was om te werken.“ „Niet om te praten, niet om te klagen, niet om te bedillen,“ zoo paraphraseerde ik al improviserende, maar om te werken.“

In den loop der rede kwam de toestand van onze eigene gemeente ter sprake en zonder de portée van dit gezegde zelf te gevoelen, liet ik mij ontvallen: „indien er onder onze 5000 gemeenteleden, 2000 gevonden werden, die 5 jaren lang, iedere week één cent wilden geven, zouden wij een gebouw kunnen oprigten, dat in de behoefte aan geschikte lokaliteit voor de werkzaamheden van onze inwendige zending voorzag, zonder iemand buiten af lastig te vallen. — — en dan klagen wij nog over armoede! wij hebben niet zoozeer groote krachten, als wel de vereeni-

ging van kleine krachten van noode om iets voor het Godsrijk tot stand te brengen." Dienzelfden avond nog zeiden onderscheidene vrienden onafhankelijk van elkander tot mij: "wij moesten dat maar eens beproeven!" Dienzelfden avond nog besloten mijn collega en ik dezen raad op te volgen, en in den loop van die week, bragten wij in onze gemeente eene "Centenvereeniging" die circa 1500 leden telde tot stand.

Wij voorzagen echter, en de uitkomst bewees, dat wij ons niet bedrogen hadden, dat wij, om allerlei lokale redenen, deze zaak, niet langer dan één jaar konden gaande houden; van daar dat wij pogingen aanwendden, om hulpvereenigingen, op andere plaatsen te stichten, die ook gedeeltelijk, boven verwachting gelukt zijn.

Het was ons om het geld te doen, voorzeker, maar evenzeer, om het denkbeeld, dat de sympathie en hulp van velen ons in onze onderneming hadden ondersteund.

Wij hadden het oog op den zedelijken invloed, die van dit denkbeeld kon uitgaan.

Er wordt veel gevraagd en ook gegeven, maar indien het goed zal gaan in onze vaderlandsche Kerk, dan moeten de aanvragen van alle zijden vermeerderen; dit zal het bewijs zijn van toenemend leven en steeds vermeerderde werkzaamheid.

En toch valt het niet te miskennen, dat de verschillende christelijke belangen nu reeds op de schouders van enkelen drukken.

Meer behoeft er niet gegeven te worden door de enkelen wier namen op de expeditie-kantoren van collectanten in onze groote steden bekend zijn, maar meerderen moeten leeren geven.

Er worden reizen gemaakt om sommen bijeen te brengen, voor christelijke scholen b. v., die gemakkelijk door de vrienden binnen den kring van hunne naaste omgeving gecollecteerd konden worden, indien zij slechts den regten weg daartoe insloegen, en eene contributie van één, vijf, of meer centen per week vroegen.

Wij kunnen een voorbeeld aanhalen uit onze eigene gemeente. Sedert een tiental jaren heeft de kerkeraad eene som van *f* 4000 in zijn bezit, die bestemd is om gebruikt te worden tot stichting van een oude mannenhuis, wanneer het geld, hiertoe vereischt, bijeen zal gebragt zijn. Het werd berekend dat een geschikt gebouw minstens *f* 30.000 zoude kosten. Er bestond dus weinig uitzigt dat het thans levende geslacht zulk een gebouw zoude zien verrijzen, indien men namelijk moest wachten, totdat de som van *f* 4000, door de interesten vertiendubbeld was. Evenwel deed de behoefte aan het gesticht zich meer gevoelen. Wat te doen? De kerkeraad verzocht welyksche contributies en ontvangt nu *f* 70 iedere week, voor dit doel, uit den boezem van de gemeente.

Dat onze centenvereeniging door deze nieuwe onderneming bijna geheel verdrongen werd, behoeft nauwelijks gezegd te worden. Er is trouwens ook

meer sympathie, althans meer algemeene sympathie voor deze zaak, dan voor de Evangelisatie, omdat het hier de stoffelijke behoeften der armen geldt.

Maar het is noodig iets meer van deze centenvereeniging zelve te zeggen.

Ons eerste werk was om eene commissie uit den kerkeraad te doen benoemen, die zich met de leiding van het werk der in- en uitwendige zending zoude belasten. Deze commissie werd versterkt, door twee leden uit de gemeente.

Het beginsel, dat de vertegenwoordiging van de gemeente zich in eenen normalen toestand van de kerk, met den arbeid der zending moet belasten, lag hierbij ten grondslag. De kerk verliest haar prestige, hare kracht, indien het leven in de gemeente zich buiten haar om openbaart, indien zij weigert de kanalen te openen, waardoor het leven kan stroomen. Wij hadden het reeds in deze gemeente, tot schade én van het kerkelijk leven, én van het belang der Christelijke school, die van de kerk los gemaakt was, ondervonden.

De volgende circulaire, door Ds. Hogerzeil opgesteld, werd door ons rondgezonden:

L. S.

Binnen onze gemeente bestaat eene dringende behoefte aan het werk der inwendige zending, dat ons eene dure roeping oplegt. Wij hebben het oog op onze vele fabriekarbeiders, onder wie de onkunde in het Woord Gods zeer groot is. Wie van nabij met

hen bekend is, hun maatschappelijk en godsdienstig leven nagaat, op den treurigen toestand let, waarin hunne kinderen opgroeijen, die reeds op negen- en tienjarigen leeftijd naar de fabriek gaan, gevoelt levendig dat eene Christelijke zending onder hen noodig is.

De Kerkeraad der gemeente is hiervan diep door-drongen, en heeft aan eene commissie uit zijn mid-den, die door twee leden uit de gemeente versterkt is, opgedragen om dit werk te leiden en te bevorderen.

Eene eerste behoefte is een geschikt lokaal, dat voor evangelisatie, naai-, bewaar- en zondagschool en jongelingsvereeniging kan gebruikt worden. Zoo lang dit ontbreekt, kan er weinig met vrucht onder dit groote gedeelte onzer bevolking begonnen worden.

Daarom zijn de eerste pogingen der Commissie om dit te verkrijgen.

De verwachting van den Kerkeraad worde niet beschaamd! Hij beschouwt het als zijn duren plicht, dat de gemeente het werk der zending tot het hare make. Zoo velen helpen, zullen zijne pogingen bekroond worden.

De arbeid zij in den Heer, en dus een arbeid des gebeds, dan kan hij niet ijdel zijn.

De Commissie van den Kerkeraad voornoemd:

PH. J. HOEDEMAKER,	}	<i>Predikanten.</i>
H. V. HOGERZEIL,		
J. VAN SCHOONHOVEN,	}	<i>Ouderlingen.</i>
B. BOMAS,		
H. VAN DER SCHANS,		<i>Diaken.</i>
H. VAN BROEKHUIZEN,	}	<i>Leden der Ge- meente.</i>
M. VAN EDE.		

Bij deze circulaire werd eene lijst van onze centen-vereeninging gevoegd, waarop de volgende bepalingen vermeld stonden:

1.

Door de wekelijksche bijdrage van een cent wordt men lid van deze vereeninging.

2.

Wie meer dan een cent bijdraagt, wordt gerekend voor evenveel personen de contributie te voldoen, als hij centen betaalt.

3.

Men verbindt zich voor een jaar.

4.

De vereeninging heeft verzamelaars, die leden werven, hunne bijdrage wekelijks ontvangen en verantwoord worden bij een daartoe aangestelden ontvanger.

5.

De ontvanger stort zijne gelden maandelijks bij een der predikanten, in wiens handen tevens eene lijst van alle leden der vereeninging is.

6.

De commissie voor in- en uitwendige zending te Veenendaal beschikt over de gelden der vereeninging.

7.

Aan het einde van het jaar, zal aan ieder lid een bewijs van lidmaatschap uitgereikt worden.

Het volgende versje, dat zeker niet veel dichterlijke waarde had, maar slechts dienen moest om het denkbeeld waarvan wij uitgegaan waren, aan te geven in eenen vorm die geschikt was om de aandacht te trekken, stond aan het hoofd der lijst:

„Groote sommen gaart men
Met veel centen, even ligt
Als men groote huizen
Met veel kleine steenen sticht.
Wil men voor 't behoud van zielen,
Voor Gods rijk iets bouwen gaan,
Ieder, rijk of arm kan helpen,
Breng uw cent, uw steen slechts aan.”

In Rotterdam kreeg ik op en na eene meeting, aldaar gehouden om onze vereeniging aan te bevelen, 1240 leden. Dank zij de ijverige en volhardende bemoeijingen van Broeder C. Rutteman, bleef dit getal onverminderd tot het einde des jaars. In Amsterdam, alwaar ik mede over onze fabriekarbeiders en werkzaamheden gesproken had, liep de hulp-vereeniging door eene gebrekkige organisatie te niet, of liever, bleef zij voortduren, maar zonder veel teekenen van leven te geven. Ds. Zigeler heeft, met behulp van eenige zijner hoorders, het verzuim eenigermate hersteld en daardoor aanspraak op onze dankbaarheid; maar

in vergelijking met hetgeen er te Rotterdam geschiedde, is er te Amsterdam slechts weinig gedaan.

Verder kwamen er kleinere vereenigingen in de volgende plaatsen tot stand:

In Dordrecht en Dubbeldam onder toezigt van den Heer P. Horst. In Utrecht en de Bildt onder die van den Heer H. de Leur. En in Delft onder den Heer Metselaar, ook hielpen ons enkele andere vrienden, onder hunne kennissen.

HET GEBOUW.

Na vele vergeefsche pogingen gedaan te hebben, om een geschikt stuk grond te bekomen, gelukte het ons in de nabijheid van de fabriek een terrein te vinden, waarvoor wij bijna de dubbele waarde moesten betalen, omdat wij niet alleen met den tijdelijken bezitter, maar ook met den erfpachtsheer te doen hadden.

Het gebouw werd aanbesteed, opgerigt, ingewijd en is thans in gebruik, ofschoon nog niet geheel afgewerkt.

Wij zullen niet zeggen dat het fraai is, maar het is zeker doelmatig. Er zijn sommige eischen die onvereinigbaar zijn; zoo was er eene groote ruimte noodig; daarbij moesten er minstens drie lokalen wezen, die te gelijkertijd konden gebruikt worden, maar de eerste eisch was, en de voornaamste tevens, dat dit alles slechts weinig moest kosten. Het denkbeeld van uitwendige schoonheid werd hierdoor van zelf op den achtergrond gedrongen.

Twee gebouwen onder twee daken, werden naast

elkander geplaatst. Het eene moet dienen voor bijbel-
lezingen, zondag- en avondscholes, het andere voor
jongelings- en knapenvereeniging, bedestonden en de
verschillende andere werkzaamheden, aan onzen arbeid
verbonden.

In het laatste gebouw zijn twee vertrekken, door
twee groote dubbelslaande deuren van elkander ge-
scheiden; het eerste bevat slechts één groot lokaal, en
heeft het aanzien van eene kleine dorpskerk, omdat
het boogvormig gestucadoord is. In de zalen der ver-
eenigingen zijn planken zolders gelegd.

Beide gebouwen zijn vereenigd door eene porte-
brisée, zoodat het geheel tot ééne groote zaal kan ge-
maakt worden. Het platform staat in een hoek van
het groote lokaal, tegen den binnenmuur, zoodat de
spreker, wanneer de porte-brisée geopend is, door al-
len in de beide gebouwen gehoord, en door de mees-
ten gezien kan worden.

Onze banken zijn naar eene eigene teekening ver-
vaardigd, en kunnen tot verschillende doeleinden ge-
bezigd worden. De pooten en zijstukken zijn van ge-
goten ijzer, slechts de zitting en leuning is van hout.
De leuning kan omgeslagen worden, zoodat de kinde-
ren van dezelfde klas in de zondagschool, op twee ach-
tereenvolgende banken, niet achter elkander, maar
met het gelaat naar elkander toegekeerd, zitten. De
onderwijzer is dan gezeten, aan het einde van de klas,
hetzij in het middenpad, of tegen den muur, maar
zóó, dat hij zich, zoo ver mogelijk van de naastbij-

zijnde klassen bevindt. Op deze wijze kunnen er 20 klassen, ieder van acht of tien kinderen, in dit lokaal op denzelfden tijd geplaatst worden.

Ook kan de leuning, in het midden van de bank, vastgemaakt worden, zoodat de kinderen rug aan rug op denzelfden bank zitten, wanneer het getal te groot is om hen op afzonderlijke banken te doen plaats nemen. De zitting is met dit doel iets breeder dan gewoonlijk gemaakt.

Dezelfde leuning, omgedraaid, dient ook als tafel gedurende de schooluren.

In het geheele gebouw wordt dus geene ruimte door afzonderlijke tafels ingenomen. Twee banken, waarvan de leuningden dezelfde breedte hebben als de zittingen, plat gelegd en naast elkander geplaatst, vormen de bestuurstafels der vereenigingen. Wanneer zij tot dit doel gebruikt worden, wordt er gewoonlijk een kleed over gelegd, waardoor zij geheel het aanzien van banken verliezen.

Deze banken zijn zeer goedkoop, en daarom kunnen wij ze voor Evangelisatielokalen, die tevens voor zondagscholen en bijzondere scholen moeten dienen, zeer aanbevelen.

Een groote boogvormige deur verleent den toegang tot ieder der beide gebouwen, terwijl er lantarens in het bovenlicht moeten geplaatst worden, die het licht op den ingang werpen.

DE WERKZAAMHEDEN.

De Jongelingsvereeniging telt een veertigtal leden, en daaronder velen, die den Heer in waarheid vreezen, en zich geheel aan zijne dienst gegeven hebben. De meesten hunner zijn onderwijzers in onze zondagscholen, en bij het huisbezoek, hebben wij dikwerf reden om hunne persoonlijke werkzaamheid in den kring van hunne naaste omgeving te zegenen.

Zondag 's morgens komen zij reeds te zeven uur bijeen om eene bedestond, des avonds om eene bijbelbespreking te houden.

Eene bibliotheek brengt goede lectuur in de huisgezinnen.

De gewone werkzaamheden op hunne vergaderingen zijn hun een spoorslag om kennis van allerlei aard op te doen. Zoowel Bijbelsche en historische als natuurkundige onderwerpen worden besproken, en de verhandelingen over deze verschillende vakken door hen geleverd, getuigen dikwerf van degelijke preparatie, waarbij gebruik gemaakt is geworden van alle hun ten dienste staande middelen. Behalve de gewone werkzaamheden, wordt er geregeld verslag gedaan van de predikatie des zondags morgens gehouden, en iedere maand spreekt de catechiseermeester over de sterrekunde, waarvan de jongens reeds een tamelijk goed begrip hebben verkregen.

De knapenvereeniging is langzamerhand ontstaan, uit eene bijbelbespreking, door een der zondag-

school-onderwijzers met zijne beste leerlingen des zondagsavonds gehouden. Zij bestaat iets langer dan een jaar, en neemt steeds toe in bloei. Een vijf-entwintigtal jongens boven de vijftien jaren vereenigen zich 's woensdags onder de leiding van een predikant, en tot nog toe is het niet noodig geweest, om boete te stellen op afwezigheid of nalatigheid in het vervullen van opgegeven werkzaamheden.

Het is waarlijk aandoenlijk om te zien, met hoeveel geestdrift de vergaderingen worden bijgewoond, en hoeveel moeite het kost om ze ten tien uur gesloten te krijgen wanneer wij bedenken, dat deze jongens zonder uitzonderingen, vóór het daglicht, het bed moeten verlaten, om dan tot acht à tien 's avonds in de fabrieken te arbeiden.

Ook deze vereeniging heeft eene bibliotheek, met ongeveer een honderdtal nummers, waarvoor zij zelve eene som van f 25.— hebben bijeengebragt, ieder twee centen wekelijks bijdragende.

Een jaar lang werden zij met oude proeven van de Christelijke Familiekring voorzien; genummerd en geënveloppeerd, gingen deze van hand tot hand, terwijl een bibliothecaris zorg droeg, dat de orde niet verstoord werd, en dat ieder lezer het juiste nummer op den bepaalden tijd bekwam.

De werkzaamheden op de gewone vergadering verschillen eenigszins van die der Jongelings-Vereeniging.

Eerst worden er eenige verzen uit de Heilige Schrift gelezen. Ieder lid maakt daarop met vaak komieken,

maar wezenlijken ernst, aanmerkingen. „Hij sprak dit of dat woord niet goed uit; lette niet op de teekens; op de tusschenzinnen; las eene vraag zonder verheffing van stem; of het geheel ietwat zangerig.“ Deze zijn zoowat de gewone aanmerkingen, die met groote on-aandoenlijkheid worden aangehoord, en niet verhinderen, dat de gekritiseerde van heden, aanstaande week met dezelfde vrijmoedigheid weder het platform betreedt.

Daarop wordt een dichtstuk voorgedragen, en wee hem, die zich nog niet van den „zangtoon“ of „den heiligen toon“ heeft weten te ontdoen!

Onderscheidene leden der knapenvereeniging konden een jaar geleden niet of slechts gebrekkig lezen, maar hebben het nu door gestadige oefening geleerd.

Vragen worden voorts gedaan, en beantwoord.

Het behandelde op de zondagschool naverteld, en eene geschiedenis uit een boekje verhaald.

Om de veertien dagen, brengt een der weinige leden die schrijven kunnen, een opstel ter talel.

Maar de voornaamste werkzaamheid, en die waarin de jongens het meeste belang stellen, wordt door den predikant verrigt. Hij is namelijk verplicht iedere week een stuk uit de kerk- of zendings-geschiedenis te verhalen, waarvan een der leden, op de eerstvolgende vergadering een kort resumé geeft.

Er is veel esprit de corps onder deze jongens; zij scheiden zich, soms welligt meer dan wenschelijk is, van de anderen af, en verbinden zich om niet te dobbelen, alsmede om geen misbruik te maken van

sterken drank. Een streng toezigt wordt door hen op elkander gehouden.

Uit het gezegde kan reeds genoeg blijken, dat het werk onder en door de knapen een van de meest interessante deelen onzer werkzaamheid is.

DE LEZINGEN.

Reeds vóór wij ons gebouw hadden, hield onze catechiseermeester geregeld twee wekelijksche lezingen in de drie buitenbuurten, en eene wekelijksche godsdienstoefening in een huisje met dit doel in de fabriekstad gehoord. Onderscheidene belangstellenden woonden deze lezing bij. De woning was echter te klein en te bedompt, zoodat dit gedeelte van den arbeid gestaakt werd.

In den loop van deze maand wenschen wij het Evangelisatiegebouw, voor de werkzaamheid van bijbellezingen open te stellen. De predikanten en de catechiseermeester zullen elkander geregeld afwisselen.

Wij hebben alle verwachting dat deze godsdienst-oefening goed slagen zal.

Onze kerk is te klein naar evenredigheid van de tegenwoordige bevolking, en er bestaat hoegenaamd geen uitzigt dat zij vergroot zal kunnen worden, omdat de meeste plaatsen eigenaars met erfregt hebben en het aantal nieuwe plaatsen, dat men bekomen zoude, op verre na de kosten van verbouwing niet zoude kunnen dekken.

De meeste arbeiders zijn dus genoodzaakt om te staan of ver van den kansel te zitten, zoodat velen aan de kerk onttrend zijn.

Eene geregelde godsdienstoefening met vrije plaatsen is dus voor de mindere klasse eene dringende behoefte, en indien wij haar tot hiertoe nog niet geopend hebben, dan is dit hieraan toe te schrijven, dat wij de nieuwe organisatie onzer werkzaamheden eerst langzaam tot stand kunnen brengen. Sedert eenige weken worden deze bijbellezingen geregeld gehouden.

Iederen dingsdag avond wordt er evenwel eene meer wetenschappelijke lezing voor de vereenigingen en hunne begunstigers in het lokaal gehouden.

De profetie van Jesaja, het leven van Paulus, werden achtereenvolgens, door mij en Ds. Hogerzeil behandeld. Thans is het leven van Jezus aan de orde gesteld, en wij leggen ons toe om, zonder dat het stichtelijk element geheel voorbij gegaan wordt, wetenswaardige bijzonderheden uit de geschiedenis, de oudheidkunde, de apologetiek, naar aanleiding van het Schriftwoord, mede te deelen.

Deze lezingen worden door een steeds grooter getal belangstellenden bezocht, en zijn de voornaame bron van inkomsten voor onze jongelingsvereeniging.

Nu en dan treden er verschillende andere sprekers uit andere plaatsen op. Entreegeld wordt alsdan gevorderd, dat dienen moet om de inkomsten van ons fonds voor een „oude-mannen en vrouwenhuis“ te vermeerderen.

Twee lezingen werden er reeds gehouden door de

H. H. van Lummel uit Utrecht en Ds J. H. Gunning Jr. uit s' Hage. De een sprak over den dampkring; waarbij verscheidene natuurkundige proeven genomen werden; de tweede over Dante Alighieri, — eene lezing, die, wat zich uit het onderwerp niet verwachten liet, met zeer veel bijval ontvangen werd.

DE ZONDAGSCHOLEN.

De Zondagscholen hebben vooral in den laatsten tijd veel uitbreiding ontvangen. Er worden thans zes van die scholen gehouden. In drie buitenbuurten geven de jongelingen onderwijs, en groot is de toevloed van kinderen en bejaarden, die anders grootendeels van de gelegenheid om Gods Woord te hooren, zouden verstoken blijven. De onderwijzer der Christelijke school spreekt in zijn eigen lokaal over de bijbelsche geschiedenis, en lokt daardoor vele eenvoudigen, die blijde zijn, dat zij mogen profiteren van het onderwijs, door de kinderen ontvangen.

Op twee achtereenvolgende uren zijn er zondagscholen in het gebouw voor Evangelisatie. Hier is het onderwijs klassikaal. Een vijftiental onderwijzeressen is mede beuulpzaam. Het is een liefelijk gezigt om die schare te overzien, en den bezoeker moet het opvallen, dat er zoo vele groote meisjes en jongens gebruik maken van dit onderwijs. Op vele andere plaatsen zouden zij zich aan de zondagschool ontwassen rekenen.

Onder deze kinderen zijn er velen, van wie wij met grond gelooven, dat zij den Heer waarlijk lief hebben of Hem heilbegeerig zoeken.

Onberekenbaar is de invloed der zondagschool op de huisgezinnen en de kinderen zelve, ook uit een maatschappelijk oogpunt. Zij beijveren zich om te leeren lezen, ten einde hunne teksten te kunnen opzeggen en het genot te hebben van de traktaatjes, die nu en dan uitgedeeld worden. Velen, die geen gebruik maken van de catechisatie, komen naar de zondagschool, en doen daar hunne bijbelkennis op.

Welke beteekenis deze school heeft voor de fabriekarbeiders, kan welligt uit het volgende voorbeeld duidelijk worden.

Van oudsher worden er in Veenendaal op vier achtereenvolgende dingsdagen in October en November ossenmarkten gehouden. Geen enkele os is er thans meer te zien, maar de markt is in een woeste kermis ontaard.

Gedurende deze weken, staat de directie toe, dat de arbeiders tot elf à twaalf uur 's nachts werken, opdat zij die dingsdagen vrij kunnen hebben, en groot is de losbandigheid en zedeloosheid, waardoor deze dagen gekenmerkt worden. Velen vergoeden zich dan voor hunne ingetogenheid gedurende het overige gedeelte van het jaar, door verregaande brooddronkenschap. Het is dan alsof het onderscheid tusschen goed en kwaad tijdelijk wordt opgeheven. Twee jaren lang hebben wij pogingen aangewend, om de kinderen van

onze zondagschool van de plaatsen, waar de zonde gediend wordt, verwijderd te houden, door hen in onze lokalen te verzamelen en hun op andere wijze genoeg te verschaffen.

Verleden jaar waren de jongens in de woning van een bestuurslid der jongelingsvereniging bijeen, terwijl de meisjes in de openbare school waren vergaderd. Slechts één harer werd gemist.

De predikanten gingen met enkele vrienden die gekomen waren om hen te assisteren, van plaats tot plaats, en waarlijk, wij konden dikwerf onze tranen niet bedwingen, wanneer wij dáár, boven het woest getier op de straten, plotseling uit de een of andere vergaderplaats, het liefelijk psalmgezang of het welbekende zondagschool-lied hoorden aanheffen.

De eigenaar van een draaimolen was, naar wij vernemen, zóó vertoornd over deze nieuwigheden, dat hij dreigde niet weder te zullen komen, indien men hem niet beter ondersteunde.

DE NAAI- EN BREISCHOOL.

Deze is aan de zondagschool verbonden, en werd door een veertigtal meisjes bezocht, die anders waarschijnlijk geene gelegenheid zouden hebben om meesters van de naald en de breipen te worden.

Deze school, gedisccontinueerd wegens gebrek aan lokaliteit, moest weder georganiseerd worden. Eene commissie van dames is reeds door onze commissie benoemd, om deze zaak onder haar opzigt te nemen.

Deze school heeft een aanvang genomen en wordt door circa vijftig meisjes bezocht.

DE AVONDSCHOLEN.

Twee weken geleden werd van den predikstoel afgekondigd, dat er gelegenheid zoude zijn om onderrigt in het lezen en schrijven te ontvangen, en dat men zich op een bepaald uur bij de commissie in het gebouw voor Evangelisatie daarvoor had aan te melden.

Ons plan was om deze school, evenals de zondagschool, klassikaal in te rigten, met behulp van eenige jongelieden en de hulponderwijzers der verschillende scholen. Sedert eenigen tijd was hier reeds een begin mede gemaakt door eenige dames, die kinderen bij zich aan huis ontvingen.

Toen wij evenwel op het bestemde uur in het gebouw kwamen, was dit reeds opgevuld met kandidaten, terwijl verscheidene moeders gekomen waren, om door hare tegenwoordigheid, meer klem aan de bede harer kinderen bij te zetten; dat er aan het opschrijven van namen niet te denken viel, en wij genoodzaakt waren om een uitstel van eenige weken te verzoeken, ten einde over deze zaak nog eens onderling te kunnen raadplegen, de methode vast te stellen en de uren te kunnen regelen, is te begrijpen. Om de onkosten aan deze avondschoon verbonden, heeft de Commissie besloten zich in de eerste plaats tot het gemeentebestuur te wenden met het verzoek dat het deze school

voor zijne rekening zal willen nemen; gelukt deze poging niet, dan zal er evenwel spoedig een begin mede gemaakt worden.

DE BEWAARSCHOOL.

Deze bestaat reeds lang. Opgerigt door Ds. v. d. Ham, laatst predikant te Utrecht, werd zij na zijn vertrek en dood gedirigeerd door mejufvrouw Swellingrebel te Utrecht, die haar al die jaren, met veel moeite en opofferingen in stand heeft gehouden. Na de oprichting van de groote fabriek, heeft deze school, meer dan te voren, voorzien in eene groote behoefte.

Vele kinderen worden hier door de gemakzucht der ouders heengezonden, en verkrijgen toch eenig onder-richt. Joden zenden hunne kinderen hier ter school, en het kan moeilijk geloofd worden, dat zij die nu zoo luide en zóó van harte medezingen: „waar Jezus komt, daar zegent Hij,“ den indruk daarbij ontvangen, later geheel zouden vergeten.

Deze school heeft een jaarlijksch tekort van f 300.—

Evenwel heeft de commissie voor inwendige zending haar aanvaard, en onder het opzigt van Mevrouw Huet en eenige andere dames geplaatst.

DE MORGEN-BEDESTONDEN.

Toen wij eene plaats voor ons gebouw, in de nabijheid van de groote fabriek zochten, was dit gedeelte-

lijk met het doel om in den schofttijd des morgens van negen uur tot half tien, de gelegenheid te geven aan vele arbeiders, die ver van huis wonen, daar te komen, ten einde een gedeelte uit Gods Woord te hooren voorlezen, te zingen en te bidden, terwijl zij hun morgenmaal nuttigden. Wij dachten: er zijn zoo vele oude, eenvoudige menschen, zoo vele huismoeders, die geene huisgodsdienst hebben en welligt hier zullen komen.

Tot nog toe heeft de uitkomst niet aan onze verwachting beantwoord. Het kan zijn dat dit gedeeltelijk is toe te schrijven aan het schoone zomerweder, en waarlijk, wij moeten erkennen, dat menschen, die den ganschen dag in de fabriek opgesloten zijn, verontschuldigd kunnen worden, indien zij eenige oogenblikken van de frissche lucht wenschen te genieten.

Wij houden de bedestonden thans slechts eenmaal 's weeks, des woensdags, om later, wanneer het blijken mogt, dat er meer behoefte komt, of wanneer wij een meer doelmatigen vorm er voor gevonden hebben, het getal te vermeerderen. Zij worden tegenwoordig door dertig of veertig arbeiders bezocht.

HET BIJBELDEPÔT.

Het Bijbeldepôt is verleden zaterdag geopend. Gedurende het afgelopen jaar werden er reeds over de honderd bijbels en testamenten door den predikant aan huis verkocht. Hij gaf ze tot verminderde prijzen,

en stelde de armen in de gelegenheid om ze te betalen met twee, vijf of tien centen per week. In enkele gevallen slechts werden zij weggegeven, omdat het gebleken was, dat men van de gratis verspreiding misbruik maakte.

In ons depôt wenschen wij dezeltde methode te volgen. Twee leden onzer commissie hebben op een bepaald uur in het evangelisatie-gebouw zitting, en te oordeelen naar hetgeen ons reeds ter ooren kwam, zullen er zeer vele bijbels op deze wijze onder het volk gebracht worden. Binnen weinige weken zijn er reeds bijbels tot eene waarde van f 1,50 verkocht.

DE SPAARBANK.

Deze ligt nog in het verschiet, maar eenige voorbereidende stappen zijn reeds genomen, en wij hopen ze eerlang tot stand te kunnen brengen. Spaarzaamheid gelijk wij reeds gezegd hebben, is juist geene deugd, den fabriekarbeider eigen. Het geld, wekelijks ontvangen, wordt ook wekelijks verteerd. Men leeft zonder zorg voor de toekomst, en het gevolg hiervan is, dat de bank van leening, de zoogenaamde «vriend der armen,» de eenige toevlugt is in tijd van nood. Voor den ouden dag wordt in het geheel niet gezorgd.

Wij houden ons overtuigd, dat indien het ons gelukken mogt deze zaak tot stand te brengen, er hierdoor veel zoude gedaan worden om den fabriekarbeider in zijn eigen oog te releveren.

HET OUDE-MANNENHUIS.

Het oude-mannen- en vrouwenhuis kunnen wij ook noemen onder de stichtingen, die de kerkeraad in vervolg van tijd tot stand wenscht te brengen. Wij deelen daarom den inhoud van de circulaire mede, die door den kerkeraad in het begin van dit jaar binnen de gemeente verspreid werd. Aan het hoofd van deze circulaire was eene voorstelling van het gebouw, dat wij wenschen op te rigten, gegeven, met het dubbel doel, om belangstelling in de zaak op te wekken, en om een concrete uitdrukking te geven aan het denkbeeld van een gesticht voor oude lieden, om daardoor zoo veel mogelijk te verhinderen, dat men later deze zaak op zeer onvoldoende wijze zoude trachten tot stand te brengen.

„Inwoners van Veenendaal!

„Dat er aan een Gesticht voor oude mannen en vrouwen, inzonderheid in deze gemeente, groote behoefte bestaat, wordt algemeen gevoeld en erkend.

„Dat er bij eene commissie, die zich tijdens Ds. de Vijver en onder zijne leiding met de inzameling van gelden belastte, alsmede bij de Diakonie onzer gemeente, sommen berusten die tot dit doel moeten strekken, behoeft niet eenmaal herinnerd te worden.

„Dat er evenwel eene reeks van jaren moeten verloop, voor dat dit kapitaal genoegzaam geaccresseerd

zal zijn om aan zijne bestemming te kunnen beantwoorden, wij mogen dit hier zonder aarzeling bijvoegen.

„Overtuigd, dat wij, als voorgangers der gemeente, niet verantwoord waren, indien wij lijdelijk bij dit resultaat bleven berusten, doordrongen van de behoefte, die zich telkens op nieuw en in meerdere mate doet gevoelen, zijn wij echter sedert lang op middelen bedacht geweest, waardoor wij spoediger tot een begin van uitvoering zouden kunnen geraken.

„De vraag werd meermalen in onze vergaderingen geopperd, „of wij niet, uit eigene middelen, op kleinere schaal konden beginnen, om latere meerdere uitbreiding aan de zaak te verleen, wanneer de fondsen vermeerderden?“ Het gevaar lag echter te zeer voor de hand, dat de stichting zelve voortdurend den stempel van haren onaanzienlijken oorsprong dragen en zich waarschijnlijk nimmer daarboven verheffen zoude, om op eene, den geveer van het oorspronkelijk legaat en der gemeente waardige, alsmede aan de behoefte geëvenredigde wijze, tot stand te komen.

Wij konden hiervoor de oogen niet sluiten, en oordeelden het voorhands beter om niet dan niet goed te beginnen.

„Uit de besprekingen was echter gebleken, dat wij, omtrent twee hoogstbelangrijke punten, in volslagen onkunde verkeerden; wij konden namelijk evenmin zeggen, hoevele bejaarde personen binnen deze ge-

meente voor zulk een gesticht in aanmerking kwamen, als wij wisten hoeveel hun onderhoud zoude kosten. Daarop werden commissien benoemd, die zoowel elders als hier, omtrent alle zaken, die met de stichting van een oude-mannenhuys in verband staan, naauwkeurige inlichtingen hebben ingewonnen.

„Het onderzoek, dus ingesteld, gaf verrassende resultaten. De commissie bevond, dat er meer dan 80 mannen en vrouwen waren, boven den ouderdom van 70 jaar, die geheel of gedeeltelijk door de diakonie onderhouden worden, en daaronder zeer velen, die gebrekkig gehuisvest of besteed zijn, maar ook — dat de onkosten van eene inrigting, zooals wij die begeerden, op verre na zoo groot niet waren, als wij tot hiertoe verondersteld hadden.

„Wij treden hier niet in bijzonderheden, maar geven slechts aan het eindresultaat, waartoe wij na verschillende besprekingen, ook met deskundigen buiten deze gemeente, zoowel als na vergelijking van plannen en naauwkeurige berekeningen, gekomen zijn.

Een gebouw, ingerigt voor zestig personen, zal / 25,000 moeten kosten. De kosten voor het jaarlijks onderhoud van veertig personen, algemeene uitgaven daaronder berekend, zullen / 3500 bedragen. Wanneer men nu in aanmerking neemt én, dat de diakonie, wat de jaarlijksche onkosten betreft, voor de helft van dit bedrag instaat, daarenboven op zich nemende eene gelijke som naar proportie voor ieder bedeede, boven het getal zooveen genoemd, die in dit gesticht wordt

verpleegd, te betalen, én dat men bij eene verstandige administratie op blijvende revenuen kan rekenen, waardoor een niet onaanzienlijk deel der onkosten worden gedekt, dan kan het niemand verwonderen, dat wij er toe gebragt zijn om in den naam des Heeren eene poging te wagen om deze zaak tot stand te brengen.

„Door stil te zitten komen wij niet verder, door eendragtige samenwerking wordt het doel, zooal niet binnen kort bereikt, dan ten minste benaderd. Wordt de belangstelling in deze zaak levendig gehouden, dan is het te verwachten, dat grootere giften en legaten hierdoor uitgelokt zullen worden.” Zoo hebben wij geoordeeld en daartoe het volgende plan ontworpen, dat wij ter kennis van de gemeente wenschen te brengen.

1°. Wij noodigen allen zonder onderscheid uit om zich te verbinden, minstens voor twee jaren, liefst langer, tot eene wekelijksche contributie. De kerkeraad neemt op zich om voor de geregelde ontvangst hiervan zorg te dragen. Indien de rijkeren onder ons een gulden, de armere eenige centen, de kinderen en armen eene cent per week geven, kan niemand zulk eene bijdrage bezwarend achten. Mogen wij niet met grond verwachten, dat in eene gemeente, talrijk als deze, op die wijze minstens zes duizend centen per week bijeengebragt zullen worden? Welnu, dan is binnen twee jaar het bestaande kapitaal reeds meer dan verdubbeld, en zouden wij binnen vijf jaar alleen hierdoor in het bezit gebragt zijn van hetgeen wij verlangen.

2°. De kerkeraad zal tevens ieder in de gelegenheid stellen om een busje te verkrijgen, met het doel om daarin vrijwillige giften in ontvangst te nemen. Ook deze kunnen aanzienlijke sommen opleveren.

3°. Zoodra wij een overzicht hebben van den uitslag dezer poging, zullen onze verdere plannen bekend gemaakt worden.

„Inwoners van Veenendaal! behoeven wij deze zaak nader bij u aan te bevelen? Spreken de groepen, die 's morgens langs de deuren bedelen, niet luide genoeg? Zal het oude-mannenhuus niet eene zegen zijn voor onze plaats, beide uit een maatschappelijk en een godsdienstig oogpunt beschouwd? Wilt gij u geene geringe opoffering getroosten, om zoovele bejaarden, die nu gebrek moeten lijden, te kunnen verplegen? Antwoordt ons door uwe inschrijving, stelt onze verwachting niet te leur, weet het, dat deze zaak van nu af aan voor uwe verantwoording ligt, en dat het eene zaak is waarop Gods zegen kan rusten.“

Namens den Kerkeraad.

PH. J. HOEDEMAKER, *President.*

Wij nemen deze circulaire op in ons verslag van de werkzaamheden des kerkeraads onder de fabriekarbeiders, omdat de geheele bejaarde fabriekbevolking, de arbeidende klasse, voor zulk een gesticht in aanmerking moet komen. Het verblijdt ons hier te kunnen bijvoegen, dat de uitkomst van onze pogingen

de verwachting van den Kerkeraad zeer ver overtroffen heeft. ¹⁾.

En hiermede is ons verslag nu geëindigd. Persoonlijke ontmoetingen, voorbeelden en alles wat zich aan bepaalde personen in de gemeente vastknoopte, hebben wij om redenen, die niet eens vermeld behoeven te worden, moeten vermijden.

Dit heeft ons onder het schrijven zeer belemmerd, evenzeer als het feit, dat wij schijnbaar ons zelve op den voorgrond moesten plaatsen. Ik zeg „schijnbaar,“ want werkelijk is alles wat wij deden en doen, eene vrucht van besprekingen in den kerkeraad, van overleg met mijne collega's, vroeger Ds. Hogerzeil, thans Ds. Huet, die geen gering aandeel van de vele werkzaamheden op zich hebben genomen, en zonder wier hulp weinig of niets tot stand zoude gekomen zijn. Wij kunnen ook den naam van onzen voorganger, Ds. W. Sypkens, hierbij voegen, die onder veel strijd en tegenstand den grondslag van dit alles gelegd heeft, in de oprigting van de jongelingsvereniging.

Dat er zeer veel geld noodig is, om alles in stand te houden, ligt voor de hand. De gaven van de gemeente voor uit- en inwendige zending, zijn in de laatste jaren vertiendubbeld, want het is opmerkelijk, dat het bedrag van de maandelijksche collecten voor de zending, steeds vermeerderende is.

¹⁾ Wij hebben nu reeds op deze wijze f 1500 verkregen.

De jaarlijksche uitgaven voor het onderhoud van de Christelijke school, die vijftien honderd gulden bedragen, hebben wij niet eens genoemd omdat die school niet onder de kerkerads-commissie staat. Maar dit geeft ons ook vrijmoedigheid, om voor het te kort van ons evangelisatie-gebouw gaven te vragen. De gemeente is arm; er zijn slechts weinige gegoede burgers, en onder die weinigen, slechts enkelen, op wie wij voor onze werkzaamheid rekenen kunnen.

Eenigen tijd geleden verzonden wij circulaires aan de kinderen der zondagschool, om hun te verzoeken deel te nemen aan onze centen-vereeniging. Ds. Huet, destijds nog niet alhier gevestigd, drong nader op medewerking aan, door een allerliefst stukje in de *Heraut* te plaatsen. Het luidt als volgt:

Aan de kinderen der Zondagschool in Nederland.

„Een centje als 't u blijft.“

Wie van u heeft niet wel dikwijls die woorden gehoord, als daar op straat een arm kind met lucifers u achter na liep en zijn handje rood van kou naar u uitstak met de bede: „Een centje, als 't u blijft.“

Arme kindertjes, door hun ouders of misschien door vreemden uitgezonden, om centen te bedelen en die dikwijls, als zij niets of niet genoeg meêbrengen, met slagen gestraft worden!

Dikwijls hoor ik zeggen, dat die bedelarij maar bedrog is. En ik wil ook wel gelooven, dat er soms bedrog onder schuilt. Maar die arme kindertjes zelve hebben toch maar een droevig hard en beklagenswaardig leven.

De politie verbiedt de bedelarij. En dat is ook wel goed. Want anders zouden er nog meerderen zijn, die in plaats van werk te zoeken, maar van bedelen zouden trachten te leven. Als er maar altijd werk te krijgen was! Maar dat ontbreekt juist zoo dikwijls.

Maar hebt gij wel eens van een Dominé gehoord, die om een centje bedelt? En die de kinderen wil leeren om te bedelen?

Ik ken er één. Het is een goede vriend van mij. En daarom hoop ik maar dat de politie hem niet pakken zal.

Weet gij hoe hij heet? Het is Dominé HOEDEMAKER te *Veenendaal*.

Ik heb juist een brief van hem gelezen aan al de kinderen van de Zondagscholen in *Nederland*, waarin hij u vraagt om een centje als 't u belieft. Dat kunt gij hem toch niet weigeren. Maar dat niet alleen, hij wil iedere week een centje van u.

En hij wil nog meer. Hij wil dat gij zelf een bedelaartje gaat worden. Dat gij een lijstje maakt en daarop de namen schrijft van eenige menschen en dat gij van die menschen iedere week een cent komt halen. En als gij dit dan het heele jaar gedaan hebt, dat gij dan al die centen naar hem zult zenden. Is dat niet een wonderlijke Dominé?

Is Ds. HOEDEMAKER dan zoo begeerig naar geld? Zou hij misschien gierig wezen?

Ik geloof het niet. Ik wil hopen dat er niet één gierige Dominé in ons land is. Want de gierigheid is een groote, groote zonde, en de Heer zegt dat geen gierigaard in den hemel kan komen. En als het een groote zonde is voor iedereen, is het dit nog veel te meer voor een Predikant.

Maar van Dominé HOEDEMAKER geloof ik het niet, ten minste ik heb al dikwijls het tegenovergestelde bij hem bemerkt.

Maar wat wil hij dan met al die centen doen?

Dat is het nu juist, wat hij ons in dien brief vertelt.

In *Veenendaal* is een groote fabriek — een van de mooiste — zoo niet de allermooiste in ons land. Ik heb die fabriek gezien, met hare reusachtige stoommachines, die een oorverdoovend geraas maken en met hare honderden van arbeiders, die daarin bezig zijn. Daar ziet men hoe het katoen wordt schoongemaakt, tot draden gemaakt wordt en daarvan door den stoom tot linnen wordt gefabriceerd, waarvan wij onze lakens hebben.

Maar hoe mooi die fabriek ook zij, toch moet men medelijden hebben met al die arbeiders, wel negenhonderd mannen, vrouwen en kinderen, die daarin den geheelen dag, van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat, werken.

Nu, het is vooral voor die fabriekarbeiders en voor hunne kinderen, dat Dominé HOEDEMAKER een groot

gebouw heeft gesticht, waarin Bewaarscholen, Zondagscholen en Godsdienstoefeningen zullen worden gehouden.

Reeds is er vrij wat geld voor ingezameld. Maar er moet nog veel meer wezen. En nu heeft hij dit bedacht om bij u te komen met de vraag om: "één centje als 't u blijft," en in de hoop dat gij ook een verzamelaar van centen wilt worden.

Als er tien kinderen zijn die ieder tien centen in de week inzamelen, maakt dit aan het einde van het jaar twee en vijftig gulden. Als er honderd kinderen zijn maakt het vijf honderd twintig gulden. Als er duizend kinderen zijn maakt het vijf duizend twee honderd gulden.

Ik geloof dat Ds. HOEDEMAKER recht blij en dankbaar zijn zal als hij aan het eind van het jaar die som zal hebben gekregen.

Ik heb er echter ook belang bij dat gij dit doet, daar ik zelve, zoo de Heer wil, in de volgende maand te *Veenendaal* ga wonen en dan ook hoop iets voor de fabriekarbeiders en voor hunne kinderen te mogen doen, opdat zij den Heer JEZUS mogen leeren kennen en liefkrijgen en alzoo den grooten troost mogen bezitten van te weten, dat zij eenmaal in eene betere plaats zullen komen: waar geen fabrieken zijn en geen harde arbeid en geen armoede, . . . gij weet wel, welke plaats ik bedoel.

Ik hoop dat gij zelve den Heer JEZUS zoekt, opdat gij ook een goede hoop moogt hebben voor de eeuwigheid.

Het is dan niet om mij of om Dominé HOEDEMAKER, dat gij dit geld zult inzamelen, maar om den Heer JEZUS, die u vraagt en u vergunnen wil op deze wijze iets voor Hem te doen.

Nu ik hoop dat gij het zult beginnen. Schrijf maar eens een briefje aan Dominé HOEDEMAKER. B. V. aldus.

Waarde Heer.

Ik wil ook probéren eenige centen in te zamelen voor het lokaal te *Veenendaal*. Zend mij s. v. p. eenige lijsten.

Ik ben uw liefh.

Hier moet gij uw naam schrijven en waar gij woont.
Zet dan op het adres.

DS. HOEDEMAKER.

te

Veenendaal.

En doe er een postzegeltje op. En gij zult de lijsten ontvangen. Maar vooral bid den Heer dat Hij u in dit werk helpe. En de Heer zegene u en zegene de arme kinderen te *Veenendaal* en al de Zondagschoolkinderen, ja al de kinderen in *Nederland*.

Uw liefhebbende vriend

P. HUET.

Een twintigtal brieven werden op deze uitnoodiging door ons ontvangen.

Maar zoo lang het bij de enkelen blijft, kunnen wij niet verwachten, dat de sommen, die als vrucht van deze poging in onze kas zullen vloeijen, meer dan twee of drie honderd gulden zullen bedragen. Een lid van onze jongelings-vereeniging heeft mede eenige plaatsen in de nabijheid bezocht, met inteekenlijsten; ook dit middel blijkt onvoldoende te wezen; en toch durven wij hopen, dat meerdere bekendheid met onze zaak ook meer belangstelling zal verwekken.

Wij hebben, voor zoover wij berekenen kunnen, nog / 2000 noodig.

Ongaarne zouden wij ons oorspronkelijk denkbeeld, om de geheele som uit kleine bijdragen van 50 centen per jaar bijeen te brengen, geheel opgeven. Nu en dan zijn ons reeds grootere giften toegekomen, en buiten ons toedoen gevraagd, die wij natuurlijk niet geweigerd hebben. Wij hebben hiervan evenwel nauwkeurig aantekening gehouden, om later de totale opbrengst der centen-vereeniging te kunnen mededeelen. Om deze reden wenschen wij ook later eerst verslag te doen van de ontvangst der gelden in „de Vereeniging van Christelijke stemmen”, wanneer de verschillende hulpvereenigingen geheel ontbonden zijn. Aan onze donateurs, voor zoover zij ons bekend zijn, zal dan tevens de geheele rekening en verantwoording worden toegezonden.

Wij durven evenwel niet hopen dat deze verant-

woordig spoedig zal kunnen plaats hebben. Onze ontvangsten gedurende de afgelopen maand bedroegen slechts / 35,50. Van de meesten die ons in antwoord op onze circulaire en het briefje van Ds. Huet schreven, hebben wij nog niets naders vernomen.

Het vooruitzicht is waarlijk niet zeer bemoedigend, te meer, daar er zooveel voor het Roode Kruis gevraagd en gegeven wordt.

Ons vertrouwen is echter op den Heer, die onzen arbeid tot hier toe boven verwachting gezegend heeft. Hij geve het velen in het hart om ons te helpen, opdat wij niet bij al de andere lasten door de verschillende Evangelisatie-werkzaamheden op ons gelegd, die een voortdurenden geldelijken steun behoeven, onder de last van eene schuld op ons gebouw gebukt mogen gaan!

Veenendaal,
Sept. 1870.

PH. J. HOEDEMAKER.
